

УДК: 327-055.1(437.1) + 94 (437.1)

**БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО КОРПУСУ
З ОКУПАЦІЄЮ ПОЛЬЩЕЮ СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ В 1919 р.****Варгатюк Сергій Вадимович**

кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ
e-mail: sergeyvarg@i.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2371-1337>

Аналізується складне міжнародне становище навколо України останньої доби визвольних змагань. Розглядається комплекс заходів української дипломатії проти окупації польськими військами частини українських земель. Зокрема охарактеризовано діяльність міжнародних комісій під керівництвом країн Антанти, що діяли на польсько-українському фронті в Галичині з метою врегулювання конфлікту. Розглянуто участь українських дипломатів у Паризькій мирній конференції. Визначено результати перемовин між головою українського Міністерства закордонних справ К. Мацієвичем та польським представником при штабі в Одесі – Б. Кутиловським. Проаналізовано діяльність Б. Курдиновського на посаді українського посла у Польщі. Зроблено виновок, що вибір Б. Курдиновського для такої важливої справи, як врегулювання польсько-українських суперечностей, з боку українського уряду був необачним кроком. У минулому ця людина була далекою від українського національного руху. Б. Курдиновський більше контактував з російськими консервативними колами. За часів гетьманату він поступив на державну службу і його призначення на посаду посланника від імені Директорії Української Народної Республіки на переговори у Варшаву було приречене на провал, навіть не через навмисні дії, а через його байдужість до української справи. Загалом, український дипломатичний корпус останньої доби визвольних змагань використовував різні способи відстоювання національних інтересів – від встановлення зв'язків з Другою Річчю Посполитою через безпосередні дипломатичні контакти до розгортання багатовекторної діяльності на міжнародній арені.

Ключові слова: дипломатичний корпус, українська делегація, переговори, ускладнення ситуації, Галичина, Україна, Польща, Антанта.

Постановка проблеми. 1 листопада 1918 р. на уламках Австро-Угорської імперії у Львові постала українська держава – Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР), котра відразу розпочала війну проти поляків, які хотіли взяти під контроль Галичину. Польське повстання у Львові одержало підтримку від уряду новоствореної Другої Речі Посполитої Польської та переросло у міждержавну українсько-польську війну. Ця війна тривала до літа 1919 р. та завершилася поразкою Української Галицької Армії від польської армії під керівництвом генерала Галлера чисельністю біля 80 тисяч солдат, сформоване на території Франції зусиллями Антанти та США для війни проти більшовицької Росії. Після цього уряд ЗУНР виїхав за кордон, УГА відступила за Збруч на допомогу дієвій армії УНР у війні з більшовиками, а польські війська окупували Західну Україну.

Через такі події український дипломатичний корпус останньої доби визвольних змагань використовував різні способи відстоювання національних інтересів – від встановлення зв'язків з Польщею через безпосередні дипломатичні контакти (адже

Ю. Пілсудському було вигідно, щоб українська армія знаходилася на Поділлі, виконуючи роль збройної перешкоди між поляками та Червоною армією) до розгортання діяльності на Паризькій мирній конференції [Нагаєвський, 1993, с. 240].

Мета: розглянути комплекс заходів української дипломатії проти окупації польськими військами частини українських земель у 1919 р.

Історіографічний огляд. Означену в назві статті проблему досліджували О. Доценко, І. Мазепа, Р. Симоненко, М. Стахів.

Виклад основного матеріалу. Крім визнання України доби Директорії УНР Антантою, отримання від неї матеріальної та збройної допомоги у оборонній війні з Радянською Росією, українська дипломатична делегація намагалася звернути увагу Паризької мирної конференції на воєнні дії Польщі проти Західної України. В ноті українських дипломатів до секретаріату Найвищої Ради повідомлялося про наступ польського війська на Холмщину, Підляшчя, Полісся та Волинь. У цій ноті вперше офіційно згадується про події, що відбувалися ще з грудня 1918 року, до часу подання другої ноти щодо агресивних дій Польщі, а саме про терор польських військових проти мирного населення Західної України.

Через продовження боїв на українсько-польському фронті в рамках Паризької конференції в березні 1919 року в Галичині почала діяти Міжсоюзна комісія під головуванням командуючого французьким експедиційним військовим корпусом у Східній Європі генерала Бартелемі. До її складу входили англійський генерал Кортон де Віарт, американець д-р Лорд та італієць Стабліє [Стахів, 1963, с. 220].

Комісія прибула в Галичину прямо на фронтову лінію. Головою української делегації був С. Бурачинський. Комісія відвідала містечко Ходорів, де знаходилася головна квартира УГА на чолі з командуючим генералом М. Омеляновичем-Павленком. До Ходорова приїхали також голова Держсекретаріату Є. Петрушевич та прем'єр уряду ЗУНР С. Голубович, а також голова Директорії УНР С. Петлюра [Нагаєвський, 1993, с. 240].

Не проявляючи активності під час офіційної церемонії зустрічі, С. Петлюра побажав вести переговори з Бартелемі окремо. Тема їхньої розмови невідома, але сам факт подвійної дипломатії не справив на представників Міжсоюзної комісії належного враження. Поляки, скориставшись таким становищем, отримали можливість заявити в кулуарах Паризької конференції, що між українцями немає єдності [Нагаєвський, 1993, с. 240].

Таке становище вплинуло на рішення комісії, яка в 2-й статті свого проекту перемир'я визначила демаркаційну лінію так: УГА повинна відійти від Львова до річки Буг, віддавши полякам нафтові джерела. З такої нагоди делегати від УНР на Паризькій конференції 7 квітня 1919 року подали ноту з протестом до секретаріату Найвищої Ради щодо безперспективності переговорів у Ходорові [Нагаєвський, 1993, с. 240].

Після невдачі комісії Бартелемі, пропозиції якої українці відкинули, Найвища Рада з початку квітня 1919 року призначила другу комісію, що мала ліквідувати польсько-український конфлікт. Головою цієї комісії був призначений англійський генерал Л. Бота від Південно-Африканського Союзу [Мазепа, 2003, с. 84].

Проект перемир'я комісії генерала Л. Боти пропонував обом сторонам зменшити армію до 20 тисяч і до закінчення конференції визначити тимчасову «лінію Боти», причому нафтовий басейн Дрогобицького повіту залишався в руках українців,

а поляки контролювали б Львів і всю територію на захід від лінії Львів – Сокаль [Стахів, 1963, с. 220].

Але польська делегація відкинула умови перемир'я. В заяві на ім'я Л. Боти голова польської делегації Р. Дмовський повідомив, що Польща намагається створити спільний польсько-румунський фронт, лінія якого повинна пролягати в напрямку: Дністер – Золота Липа, а на північ – через Галич і Станіслав до Чернівців.

Ця заява була написана 13 травня 1919 року, тобто до початку наступу польської армії в Західній Україні та на Волині і в Поліссі. З політичної точки зору польська, заява ігнорувала намагання Найвищої Ради досягти перемир'я між двома сусідніми країнами [Нагаєвський, 1993, с. 240].

Українська делегація не знала про негативну оцінку делегацією Р. Дмовського умов перемир'я. В той же час французька преса щодня приносила нові відомості про наступ польського війська на Україну. З такого приводу 20 травня 1919 року було вирішено звернутися до Найвищої Ради, в якій йшлося про безуспішні спроби українських дипломатів отримати допомогу від країн Антанти для боротьби з польським та радянським наступом [ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 133, арк. 166].

Того ж дня голова української делегації на Паризькій мирній конференції Г. Сидоренко отримав запрошення на відвідування українськими дипломатами резиденції президента США В. Вільсона, де в той день проходила нарада Найвищої Ради. Приводом для запрошення послужив лист генерала Л. Боти, зачитаний на засіданні Найвищої Ради англійським прем'єром. В листі була висловлена думка, що коли Найвища Рада не винесе жодного рішення щодо України, то це буде доказом безсилля Паризької конференції [Стахів, 1963, с. 220].

Крім Великої четвірки в американській резиденції українських дипломатів очікували члени комісії Л. Боти. Від української сторони на нараду прибули Г. Сидоренко, О. Шульгін, М. Лозинський, В. Панейко та Д. Вітовський. Відповівши на низку питань щодо внутрішнього ладу України та її ставлення до польського й радянського наступу, делегати від української місії оголосили усну заяву: Директорія вкрай потребує військової допомоги, польському наступові в Галичині значною мірою сприяє допомога країн Антанти. Рада чотирьох повинна негайно припинити наступ польського війська проти народу України [ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 133, арк. 167].

Після того як українці покинули американську резиденцію, Найвища Рада продовжувала дебатовати проблему, пов'язану з польсько-українським воєнним конфліктом. Щодо загальної української справи, то ніхто з членів Великої четвірки до вирішення цього питання більше не повертався.

3 липня 1919 року від секретаріату Паризької конференції до канцелярії української делегації прийшло повідомлення, що підкомісія з польських справ за дорученням Найвищої Ради працює над внутрішнім статусом Східної Галичини. До участі в нараді запрошувалися члени української делегації від ЗУНР [Нагаєвський, 1993, с. 240].

Комісія, що займалася польськими справами, була однією з найвагоміших на Паризькій конференції, очолювана членом французької делегації Ж. Камбоном, вона займалася справами, пов'язаними з утворенням Польської держави, яка за планами Антанти мала стати буфером між Західною Європою та Радянською Росією. Одній з її

підкомісії Найвищою Радою було доручено розробити внутрішній статус Східної Галичини.

Прийняття такого запрошення та участь галичан у діяльності підкомісії означало б згоду об'єднаного представництва УНР і ЗУНР на рішення Найвищою Радою справи щодо Східної Галичини та вказувало на відсутність єдності поглядів самої делегації щодо української державності. Тому 4 липня 1919 року до секретаріату Паризької конференції надійшло повідомлення про відмову від участі українських представників у праці підкомісії [ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 133, арк. 169].

Це було помилкове рішення. Напевно, виходячи з тези, що політика є мистецтвом можливого, українським дипломатам потрібно було взяти участь у праці підкомісії та намагатися впливати на вироблення внутрішнього статусу Східної Галичини на користь її мешканців.

Таким чином, невдала діяльність українських дипломатів на Паризькій мирній конференції налаштувало державний провід Директорії УНР до встановлення приязних стосунків із Польщею заради зняття з порядку денного складнощів зі Східною Галичиною.

Щодо заведення приязних стосунків із Польщею, то перші дипломатичні контакти Директорії УНР з цією державою розпочалися на межі 1918 – 1919 років, тобто ще до початку роботи Паризької мирної конференції. Так, наприкінці грудня 1918 року в столиці Польщі розпочала свою діяльність українська дипломатична місія на чолі з професором В. Прокоповичем. Завдання, з яким ми поїхали від нашого уряду до Варшави, – пояснював В. Прокопович кореспондентові «Нової Ради», – це питання кордонів між сусідніми державами та пошуки порозуміння між тісно пов'язаними у різних сферах Польщі та України [Срібник, с. 142]. Місія В. Прокоповича не досягла своєї мети через те, що зовнішня політика Директорії УНР була детермінована прорадянськими поглядами В. Винниченка [Симоненко, 1962, с. 269]. Сам В. Прокопович дав таку оцінку діяльності його місії у Варшаві: «Порозуміння між Польщею і Україною - справа складна, але потрібна і можлива. справа залежить від порозуміння між обома сторонами і врахування інтересів один одного, від доброї волі, такту і витриманості в переговорах» [Шелухін, 1948, с. 8].

Місія В. Прокоповича полегшила можливість заснування першого дипломатичного представництва УНР у Варшаві на чолі з О. Карпинським, яка почала діяти з 18 січня 1919 року [Шелухін, 1948, с. 8]. Польський уряд також прагнув нормалізації відносин з Директорією. Так, у січні 1919 року спеціальний польський представник Ванькович провів у Києві консультації з зацікавленими у цих контактах українськими політичними колами [Симоненко, 1962, с. 269].

В середині лютого 1919 року посаду голови українського МЗС зайняв К. Мацієвич. Він виїхав з Вінниці, де перебував уряд УНР, до Одеси і Бухаресту, щоб особисто взяти участь у переговорах з представниками Антанти. Український міністр мав побачення з послом Польщі в Румунії М. Лінде, який у звіті до І. Падеревського 15 лютого 1919 року виявив занепокоєння тим, що українці пробують укласти угоду з Антантою в Одесі щодо допомоги УНР у боротьбі з наступом Червоної армії [Стахів, 1963, с. 162-163]. Укладення такої угоди, на думку польського посла, зміцнювало б становище України і зашкоджувало інтересам Польщі у Галичині [Доценко, 1924, с. 9].

В Одесі К. Мацієвич у розмові з польським представником при антантському штабі Б. Кутиловським виклав погляд УНР на сучасне зовнішньополітичне становище і з'ясував дві найважливіші справи в діяльності свого міністерства: 1) договір з французьким командуванням в Одесі про боротьбу з більшовиками; 2) тимчасова угода з Польщею. Саме так основний зміст розмови з українським міністром передав Б. Кутиловський у звіті прем'єрові І. Падеревському [Стахів, 1963, с. 158].

Б. Кутиловський, як польський прем'єр, стояв на позиції заперечення існування УНР, навіть в такому випадку, коли вона буде добре озброєна Антантою для боротьби проти спільного ворога Польщі та України – Радянської Росії. Тому Б. Кутиловський відповів українському міністрові такою тезою: «Одна справа – боротьба з РСФРР пов'язана з другою – миром з Польщею, тому що Україна не може вести війну з більшовиками, не відкликавши своїх військ з Галичини, тобто без припинення воєнних дій проти поляків» [Симоненко, 1962, с. 269].

Б. Кутиловський у розмові з К. Мацієвичем поставив проблему польсько-українських стосунків з ніг на голову. Адже не Польща страждала від українського збройного наступу, а польська армія окупувала землі Західної України. До вимоги відмови від Галичини польський представник додав побажання щодо вільного переїзду польських дипломатів до Одеси і зміни політики УНР щодо польського населення в Україні. Зі звіту Б. Кутиловського польському прем'єрові було відомо, що на всі вимоги на переговорах К. Мацієвич відповів загальною фразою, що всі справи треба вирішити переговорами у Варшаві.

В останній добі березня 1919 року К. Мацієвич призначив урядовця української місії в Одесі Б. Курдиновського на посаду українського посла у Варшаві, де він вступив у зносини з так званим українським комітетом, до складу якого входили колишні представники українського національного руху та ті, хто повернувся з рядів польської шляхти до українського табору [Симоненко, 1962, с. 269]. Очолював комітет Г. Тишкевич – брат графа М. Тишкевича, який замінив Г. Сидоренка на посаді голови української делегації на Паризькій мирній конференції [Шелухін, 1948, с. 8].

Представники комітету в надісланому до І. Падеревського меморандумі вимагали, щоб Польща взяла Україну під свій протекторат, оскільки вона не здатна здобути власну державність без чужої допомоги.

Очевидно автори меморандуму вже мали розмови з Б. Курдиновським і ознайомили його зі змістом документу. Цю версію підтверджує текст меморандуму: «Умови, на які Б. Курдиновський міг би погодитись від імені тих, хто дав йому повноваження, зводяться приблизно до такого: гарантування особам, які входять до Директорії особистої безпеки, збереження їх на керівному становищі в уряді того або іншого складу, який створиться за угодою з Польщею на території України, виключаючи Галичину. Передбачувана згода на значні зміни в складі самого уряду не виключає в ньому поляків; відмова від будь-яких претензій на частину Східної Галичини або, в крайньому разі, від всієї цієї території і разом з тим від деяких повітів Волинської та Київської губерній; спільні воєнні дії лише по Дніпро; спільна торгівельна політика з ліквідацією митного кордону між Україною та Польщею; участь Польської держави в закордонній політиці України; гарантування полякам правових привілеїв у економічній, політичній та культурній галузях» [Симоненко, 1962, с. 269].

Особливістю цього меморандуму є те, що текст дуже нагадує зміст відомої Варшавської угоди від 22 квітня 1920 року. В обох документах існує гарантія визнання Директорії на чолі з С. Петлюрою. Очевидно, К. Мацієвич давав усні інструкції Б. Курдиновському на підставі порозуміння з С. Петлюрою, який дав згоду на досить значні територіальні поступки на користь Польщі. К. Мацієвич, мабуть, перебільшив поступки, на які погодився С. Петлюра, коли давав інструкції Б. Курдиновському, а той зі свого боку, пішов далі інструкцій міністра закордонних справ [Стахів, 1963, с. 158].

У Варшаві Б. Курдиновський вів з прем'єром І. Падеревським переговори, які завершилися 23 травня 1919 року підписанням угоди, текст якої, за винятком деяких пунктів, нагадував меморандум українського комітету на чолі з Г. Тишкевичем. Згідно з цим договором, Б. Курдиновський віддавав всю Україну під зверхність Польщі. Внутрішня і закордонна політика УНР, збройні сили переходили під керівництво польського уряду.

Висновки. Отже, вибір Б. Курдиновського для такої важливої справи, як врегулювання польсько-українських суперечностей, з боку українського уряду був кроком необачним. У минулому ця людина була далекою від українського національного руху. Б. Курдиновський більше контактував з російськими консервативними колами. За часів гетьманату він поступив на державну службу і його призначення на посаду посланника від імені Директорії УНР на переговори у Варшаву було приречене на провал, навіть не через навмисні дії, а через його байдужість до української справи.

Список використаних джерел та літератури

- Доценко, О., 1924. *Літопис Української революції 1917-1923*, Львів, кн. 5, т. 3.
Мазепа, І., 2003. *Україна в огні і бурі революції 1917-1921*, Київ: Темпора, т. 1.
Нагаєвський, І., 1993. *Історія Української держави ХХ століття*, Київ.
Симоненко, Р., 1962. *Імперіалістична політика Антанти і США щодо України у 1919 році*, Київ.
Срібник, І. *С. Петлюра – на чолі держави та війська*.
Стахів, М., 1963. *Україна в добу Директорії УНР*, Скрантон, т. 5.
Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України).
Шелухін, С., 1948. *Лист до С. Петлюри. Ризький договір*, Париж.

References

- Dotsenko, O., 1924. *Litopys Ukrainiskoi revoliutsii 1917-1923 [Chronicle of the Ukrainian Revolution 1917-1923]*, Lviv, kn. 5, t. 3. (in Ukrainian).
Mazepa, I., 2003. *Ukraine v ohni i buri revoliutsii 1917-1921 [Ukraine in the fire and storm of the revolutions of 1917-1921]*, Kyiv: Tempora, t. 1. (in Ukrainian).
Nahaievskiy, I., 1993. *Istoriia Ukrainiskoi derzhavy XX stolittia [History of the Ukrainian state of the XX century]*, Kyiv. (in Ukrainian).
Shelukhin, S., 1948. *Lyst do S. Petliury. Ryzkyi dohovir [Letter to S. Petliura. Riga Treaty]*, Paryzh. (in Ukrainian).
Sribnyk, I. *S. Petliura – na choli derzhavy ta viiska [Petliura is at the head of the state and the army]*. (in Ukrainian).
Stakhiv, M., 1963. *Ukraina v dobi Dyrektorii UNR [Ukraine in the days of the Directory of the Ukrainian People's Republic]*, Skrenton, t. 5. (in Ukrainian).
Symonenko, R., 1962. *Imperialistychna polityka Antanty i SShA shchodo Ukrainy u 1919 rotsi [Imperialist policy of the Entente and the United States towards Ukraine in 1919]*, Kyiv. (in Ukrainian).
Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (TsDAVO Ukrainy) [Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine (CSASB of Ukraine)].

SUMMARY
FIGHTING OF THE UKRAINIAN DIPLOMATIC CORPS WITH POLAND OCCUPATION
OF EASTERN GALICIA IN 1919

Serhii Vargatyuk

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of International Relations
and Social Sciences, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

The difficult international situation around Ukraine in the last days of the liberation struggle is analyzed. A set of measures of Ukrainian diplomacy against the occupation of part of Ukrainian lands by Polish troops is considered. In particular, the activities of international commissions led by the Entente countries, which acted on the Polish-Ukrainian front in Galicia to resolve the conflict, are described. The participation of Ukrainian diplomats in the Paris Peace Conference is considered. The results of negotiations between the head of the Ukrainian Ministry of Foreign Affairs K. Matsievych and the Polish representative at the headquarters in Odessa – B. Kutylovsky were determined. The activity of B. Kurdynovsky as the Ukrainian ambassador to Poland is analyzed. It was blamed that the choice of B. Kurdynovsky for such an important matter as the settlement of Polish-Ukrainian disputes by the Ukrainian government was a reckless step. In the past, this man was far from the Ukrainian national movement. B. Kurdynovsky had more contact with Russian conservative circles. During the hetmanate, he entered the civil service and his appointment as an envoy on behalf of the Directory of the Ukrainian People's Republic for talks in Warsaw was doomed to failure, not even because of deliberate actions, but because of his indifference to the Ukrainian cause. In general, the Ukrainian diplomatic corps of the last days of the liberation struggle used various ways to defend national interests – from establishing ties with the Second Polish-Lithuanian Commonwealth through direct diplomatic contacts to the development of multi-vector activities in the international arena.

Key words: *diplomatic corps, Ukrainian delegation, negotiations, complication of the situation, Galicia, Ukraine, Poland, Entente.*